

Міжнародний досвід створення та функціонування військово-медичних сил (досвід Франції, Німеччини та США)

Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України

Європейський інформаційно-дослідницький центр створено з метою надання народним депутатам України інформації, яка може бути використана ними у законотворчій діяльності. Діяльність Європейського інформаційно-дослідницького центру здійснюється в рамках програми USAID "Рада: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво", що виконується Фондом "Східна Європа". Більше про центр на сайті <http://euinfocenter.rada.gov.ua/>

У Франції та Німеччині військово-медична служба є єдиною службою, що обслуговує військовослужбовців сухопутних військ, повітряних сил та військово-морських сил. У США функціонують окремі види військово-медичних служб:

- Медична служба сухопутних військ.
- Медична служба військово-морських сил.
- Медична служба військово-повітряних сил.

До того ж, у США створені спеціальні медичні відділення (corps – рід військ), що входять до складу Медичного департаменту армії США:

- Військово-медичні служби (Medical Corps);
- Служба медичних сестер (Nurse Corps);
- Стоматологічна служба (Dental Corps);
- Ветеринарна служба (Veterinary Corps);
- Корпус медичного обслуговування (Medical Service Corps);
- Корпус медичних спеціалістів (Medical Specialist Corps).

Головними функціями військово-медичних служб розглянутих країн є надання медичної допомоги в ході виконання військових операцій, лікування та профілактика хворих, проведення медичних досліджень, виготовлення, зберігання, розповсюдження медичних засобів.

Військово-медична служба — вид збройних сил в окремих країнах, на який покладено надання медичної допомоги військовослужбовцям. Співробітниками військово-медичної служби, як правило, є військові лікарі. Організаційна структура медичної служби залежить від організаційної структури і характеру завдань окремих видів збройних сил і родів військ.¹²

Функції медичної служби у мирний та військовий час:

- **мирний час:** охорона здоров'я особового складу, попередження захворювань, навчання військовослужбовців наданню першої медичної допомоги при пораненнях;
- **військовий час:** збереження життя найбільшому числу уражених в бою і хворих, швидке відновлення їх боєздатності та повернення до строю.

Французька Республіка

Служба охорони здоров'я армії (Service de santé des armées (SSA))^{3 4 5} відповідальна за медичну і санітарну підтримку військових сил Франції та інших

¹ Військово-медична служба [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Військово-медична_служба.

² Medical corps [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://en.wikipedia.org/wiki/Medical_corps.

³ French Defence Health Service [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://en.wikipedia.org/wiki/French_Defence_Health_Service.

⁴ Service de santé des armées [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://fr.wikipedia.org/wiki/Service_de_santé_des_armées.

підрозділів, що підпорядковані Міністерству оборони Франції. SSA є **об'єднаною службою**, а її центральне управління знаходиться під прямим контролем **начальника штабу збройних сил** (chef d'état-major des armées (CEMA)).

Служба надає медичні послуги, здійснює управління медичними працівниками для військовослужбовців та провадить експертизу у сфері профілактики захворювань та медичних, стоматологічних, фармацевтичних, парамедичних і ветеринарних досліджень та освіти.

Лікарі та фармацевти отримують початкову підготовку в містах Бордо та Ліон. Згодом направляються в лікарню Val de Grâce в Парижі для проходження практичного навчання. Стоматологів та ветеринарів наймають з цивільного ринку праці. Військово-медична служба також включає адміністративних та технічних працівників, медичних сестер і медичних братів та парамедичний персонал.

➤ **Історія створення та процес реформування військово-медичної служби⁶**

- Служба охорони здоров'я французької армії та флоту була створена указом Людовіка XIV 17 січня 1708 року, відповідно до якого було встановлено королівських лікарів та хірургічні відділення. Протягом Французької Революції (1789–1799 рр.) та Наполеонівської Імперії (1804–1814 рр.) військові лікарні створювалися в релігійних будівлях (церква Val-de-Grâce в Парижі).

- **1882 рік** - Французький Парламент надав військово-медичним службам **повну незалежність**.

- **1890 рік** - відкрилися **військово-медичні школи** в Бордо і Ліоні. У Бордо навчалися студенти для військово-морських сил та колоніальних військ, в Ліоні - для сухопутних та повітряних військових сил.

- **1962 рік** - створено **центральне управління військово-медичних служб**.

- **1968 рік** – відбулося об'єднання медичних служб військово-морських сил, повітряних сил, сухопутних військ, жандармерії в єдину об'єднану Військово-медичну Службу.

- **2 липня 2011 року** – створено Школу військового здоров'я (School of Army Health (ESA)) у межах раціоналізації/систематизації збройних сил, внаслідок чого школу в м. Бордо закрили, а школа в м. Ліоні стала єдиною військово-медичною школою, що виконує функції обох шкіл.

⁵ Service de santé des armées [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.defense.gouv.fr/fre/sante>.

⁶ History [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.defense.gouv.fr/english/sante/introduction/history/history>.

➤ Чинне законодавство, що регулює діяльність військово-медичної служби

✚ **Кодекс оборони (Code de la défense).** У регуляторній частині кодексу (Частина 3. Міністерство оборони та пов'язані організації/Книга 2. Збройні Сили/Розділ 3. Служби підтримки)⁷ містяться загальні положення щодо функціонування служб підтримки, організації служб підтримки.

- **Секція 2. Військово-медична служба.**⁸ Містить положення щодо діяльності та основних функцій служби.

- **Глава IV, Секція 2. Генеральний інспектор військово-медичної служби.**⁹ Містить положення щодо функцій, підпорядкування генерального інспектора військово-медичної служби.

До того ж, у 2013 році Міністерством оборони було представлено **Проект військово-медичної служби «SSA 2020»**¹⁰, де визначені основні напрямки діяльності служби:

- концентрація та збільшення ресурсів на місію з підтримки здоров'я;
- підвищення відкритості для державної служби, що є необхідною складовою технічного виконання та економічної ефективності діяльності SSA;
- міжнародне співробітництво;
- просування SSA у міжвідомчій сфері;
- спрощення управління.

➤ Статус військово-медичної служби в системі Збройних Сил Франції

Відповідно до Кодексу Оборони Франції SSA є **службою підтримки** Збройних Сил Франції.

➤ Структура, функції та завдання військово-медичної служби

Структура. Центральне управління SSA складається з **Генерального лікаря Збройних Сил** (La Médecin général des armées), він же **центральний директор служби**, який має 4 помічники. Діяльність SSA організована навколо центрального управління (2 місця Balard і Vincennes), 6 регіональних дирекцій у Франції та 8 спільних дирекцій за кордоном.¹¹ До того ж, у виконанні поставлених завдань SSA спирається на медичні

⁷ TITRE III: LES SERVICES DE SOUTIEN [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000034276105&idSectionTA=LEGISCTA000030291491&cidTexte=LEGITEXT000006071307&dateTexte=20180422>.

⁸ Section 2 : Le service de santé des armées [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idSectionTA=LEGISCTA000034589799&cidTexte=LEGITEXT000006071307&dateTexte=20180422>.

⁹ Section 2 : Inspecteur général du service de santé des armées [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idSectionTA=LEGISCTA000019840993&cidTexte=LEGITEXT000006071307&dateTexte=20170620>.

¹⁰ Projet du service de santé des armées « SSA 2020 » [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.defense.gouv.fr/sante/dossiers/projet-du-service-de-sante-des-armees-ssa-2020>.

¹¹ Organisation [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.defense.gouv.fr/english/sante/le-ssa/organisation/organisation>.

центри (станом на 2016 рік – 31 центр), лікарні, дослідницький інститут, школи та тренінгові центри, центри експертиз.

До штату SSA входить близько **15 800 осіб** (військовослужбовці – 10 800, цивільний персонал – 5 000): парамедики, лікарі, фармацевти, ветеринари, хірурги-дантисти, технічний та адміністративний персонал. **Бюджет SSA** - близько **1,5 млрд. євро на рік.**¹²¹³

Функції. П'ять функціональних компонентів SSA:¹⁴

- **Єдина медична допомога.** Надання медичними центрами медичної допомоги збройним силам, як на території країни, так і за її межами.

- **Військові лікарні.** Надання військовими шпиталями спеціалізованої медичної допомоги та високоякісних експертних ресурсів, а також підготовка медичного та лікарського персоналу, що формує штат лікувальних закладів в країні, та закладів, розміщених на операціях за кордоном.

- **Дослідження.** Проведення фундаментальних, прикладних та клінічних досліджень, що відповідають вимогам у сфері профілактики та захисту фізіологічного та психологічного здоров'я солдатів.

- **Освіта.** Школи військово-медичної служби надають первинну освіту, готують студентів до роботи в складі ліцензованого медичного персоналу (лікарі, фармацевти, медсестри) у військовому середовищі. Медичний персонал має можливість продовжити навчання в період своєї військової кар'єри, що дозволяє їм розвивати навички та мати індивідуальні професійні перспективи для просування по службі.

- **Медична логістика.** Військово-медична служба постачає ліки та медичне обладнання в медичні служби підрозділів, військових госпіталів та медичних центрів. Чотири підрозділи, що мають статус фармацевтичних установ, та один спеціалізований підрозділ відповідають за виготовлення або придбання, зберігання та розповсюдження специфічних лікарських засобів, призначених для лікування поранених та хворих людей, на території країни та при операціях за кордоном.

Крім того, SSA формує спеціалізовані команди для **гуманітарних місій**, створення яких ухвалюється урядом у випадках надзвичайних ситуацій: стихійних лих, голоду та епідемій.

Завданням SSA є забезпечення охорони здоров'я збройних сил Франції. Служба здійснює моніторинг та спостереження за станом здоров'я військовослужбовців протягом усього їхнього життя: спеціальний моніторинг, постійне лікування, оцінка наслідків. У процесі реалізації військових операцій SSA підтримує хворих та поранених від самого початку до повного одужання.

SSA також надає медичну допомогу ветеранам, військовослужбовцям на пенсії та членам родини військового.

¹² Key figures [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.defense.gouv.fr/english/sante/introduction/key-figures/key-figures>.

¹³ Effectifs et composantes [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.defense.gouv.fr/english/sante/le-ssa/chiffres-cles/effectifs-et-composantes>.

¹⁴ Five fonctionnal components [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.defense.gouv.fr/english/sante/introduction/five-fonctionnal-components/five-fonctionnal-components>.

➤ Система управління військово-медичною службою

Служба охорони здоров'я армії підпорядкована Міністерству оборони Франції. Центральне управління SSA, що складається з **Генерального лікаря Збройних Сил** (La Médecin général des armées), він же **центральний директор служби** (directrice centrale), знаходиться під прямим контролем **начальника штабу збройних сил** (chef d'état-major des armées (CEMA)) і відповідальне перед міністром оборони за управління службою.

Федеративна Республіка Німеччина

Об'єднана Медична Служба (Zentraler Sanitätsdienst der Bundeswehr)¹⁵¹⁶¹⁷ – це один із видів Збройних Сил Німеччини (Бундесвер), яка обслуговує сухопутні війська, повітряні сили та військово-морські сили. Проте члени військово-медичної служби залишаються членами відповідної військової частини. Лише окремі спеціалізовані медичні підрозділи (медична допомога для дайверів/водолазів та екіпажу літальних апаратів) не входять до складу військово-медичної служби.

➤ Історія створення та процес реформування медичної служби Бундесверу

- **1956 рік** - на сесії Комітету з оборони Бундестагу прийнято рішення про створення медичної служби в збройних силах. Військові лікарі отримали офіцерське звання.
- **1957 рік** – створена перша «Бундесвер лікарня» для лікування військових та перейменовано військову медичну школу Degerndorf am Inn в «Медичну школу Бундесверу». Фармацевти, ветеринари, дантисти отримали звання офіцера.
- **1963 рік** – створено науково-консультативну раду для медико-санітарної служби при Федеральному міністерстві оборони. Медична школа Бундесверу перейменована в Академію медичної служби Бундесверу (SanAkBw).
- **1965 рік** – засновано Інститут військово-медичної статистики та звітності.
- **1970 рік** – з мультидисциплінарних медичних закладів Бундесверу створено військову організацію - Центральну невідкладну медичну службу Федеральних Збройних Сил (ZSanDBw).
- **1984 рік** – відбулася реструктуризація Академії медичної служби Бундесверу та створено Інститут мікробіології Бундесверу (InstMikroBioBw), Інститут радіобіології Бундесверу (InstRadBioBw) та Інститут фармакології і токсикології Бундесверу (InstPharmToxBw).

¹⁵ Zentraler Sanitätsdienst der Bundeswehr [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://de.wikipedia.org/wiki/Zentraler_Sanitaetsdienst_der_Bundeswehr.

¹⁶ Joint Medical Service (Germany) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://en.wikipedia.org/wiki/Joint_Medical_Service_\(Germany\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Joint_Medical_Service_(Germany)).

¹⁷ Sanitätsdienst [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sanitaetsdienst-bundeswehr.de/>

- **1990 рік** – військові медичні служби Національної народної армії були прийняті в збройні сили.
- **1 жовтня 2000 року** – створено Центральну медичну службу Бундесверу.

До 2002 року кожна військова частина мала власну медичну службу. Згодом послуги були значною мірою об'єднані, утворюючи **Об'єднану/Центральну медичну службу**.

➤ **Чинне законодавство, що регулює діяльність медичної служби Бундесверу**

✚ **Закон Про правовий статус солдатів**,¹⁸ регулює правовий статус військовослужбовців Бундесверу, в тому числі медичної служби.

✚ **Військово-дисциплінарний Кодекс**,¹⁹ містить положення щодо дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, в тому числі медичної служби.

✚ **Постанова «Про кар'єру солдатів»**,²⁰ встановлює вимоги щодо працевлаштування солдатів, професійні вимоги, умови просування та переведення.

➤ **Статус медичної служби Бундесверу**

Об'єднана/Центральна медична служба Бундесверу (Zentraler Sanitätsdienst der Bundeswehr) – є одним з видів збройних сил Німеччини.

➤ **Структура, функції та завдання медичної служби Бундесверу**

Структура.²¹ Медичну службу Бундесверу очолює **інспектор (Generaloberstabsarzt/Admiraloberstabsarztes)**. Федеральна Медична Служба (KdoSanDstBw) є вищою командою за рангом одразу ж після Федерального Міністерства оборони. Медичній службі Бундесверу підпорядковані лікарні збройних сил, відділи надання медичної допомоги, керівництво регіональних медичних служб. До складу медичної служби входить 4 відділення/пункти спостереження, які відповідають за дотримання виконання завдань регіональних медичних служб.

Станом на березень 2018 року штат медичної служби складав 19 959 осіб, з яких 8 032 жінки.

Головними завданням медичної служби Бундесверу є захист, підтримка та відновлення здоров'я військових на території країни та під час військових місій за кордоном. До того ж, завданнями медичної служби є:

¹⁸ Gesetz über die Rechtsstellung der Soldaten [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gesetze-im-internet.de/sg/>.

¹⁹ Wehrdisziplinarordnung (WDO) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.gesetze-im-internet.de/wdo_2002/BJNR209310001.html.

²⁰ Verordnung über die Laufbahnen der Soldatinnen und Soldaten (Soldatenlaufbahnverordnung - SLV) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.gesetze-im-internet.de/slv_2002/BJNR111100002.html.

²¹ Gliederung des Sanitätsdienstes [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sanitaetsdienst-bundeswehr.de/portal/a/sanitaetsdienst/start/ueberuns/gliederung/>

- Надання медичної допомоги військовослужбовцям у мирний та військовий час.
 - Репатріація постраждалих або хворих солдатів.
 - Надання медичної освіти та підвищення кваліфікації медичних працівників.
 - Допомога цивільним службам при надзвичайних ситуаціях (стихійні лиха тощо).
 - Участь у закордонних гуманітарних місіях від імені федерального уряду.
 - Виробництво, зберігання та розповсюдження лікарських препаратів та медичних допоміжних засобів.
 - Здійснення досліджень в галузі військової медицини.
 - Лабораторні дослідження для виконання завдань публічного права.
- До того ж, медична служба Бундесверу забезпечує надання стоматологічних, ветеринарних, фармацевтичних послуг.

➤ Система управління медичною службою Бундесверу

Інспектор медичної служби підпорядкований Генеральному інспектору Бундесверу.

Сполучені Штати Америки

У США функціонують такі види військово-медичних служб:

- **Медична служба сухопутних військ** (Medical Corps (United States Army));²²
- **Медична служба військово-морських сил** (Medical Corps (United States Navy));²³
- **Медична служба військово-повітряних сил** (United States Air Force Medical Service).²⁴

Спеціальні медичні відділення (corps – рід військ), що входять до складу Медичного департаменту армії США:

- Військово-медичні служби (Medical Corps);
- Служба медичних сестер (Nurse Corps);
- Стоматологічна служба (Dental Corps);
- Ветеринарна служба (Veterinary Corps);
- Корпус медичного обслуговування (Medical Service Corps);
- Корпус медичних спеціалістів (Medical Specialist Corps).

²² Medical Corps (United States Army) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://en.wikipedia.org/wiki/Medical_Corps_\(United_States_Army\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Medical_Corps_(United_States_Army)).

²³ Medical Corps (United States Navy) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://en.wikipedia.org/wiki/Medical_Corps_\(United_States_Navy\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Medical_Corps_(United_States_Navy)).

²⁴ United States Air Force Medical Service [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Air_Force_Medical_Service.

Медична служба сухопутних військ США – військовий персонал (не бойова частина) Медичного департаменту армії США (U.S. Army Medical Department (AMEDD))²⁵, що складається з уповноважених медичних працівників - лікарів зі ступенем доктора медицини та доктора акушерства (doctor of obstetrics), принаймні одним роком післядипломної лікарняної підготовки та з державною медичною ліцензією.

➤ **Історія створення та процес реформування медичної служби**²⁶

- **1775 рік** – Континентальний Конгрес заснував **Медичний Департамент**.
- **1812 рік** – Конгрес заснував Медичний Департамент Північної Армії.
- **1818 рік** – Конгрес наділив повноваженнями Медичний Департамент та з цього часу встановлено порядок наступництва керівника медичної служби (Surgeons General).
- **1862 рік** – створено військовий медичний музей, пізніше названий Військовим інститутом патології. У 1949 році в складі військово-морських сил та повітряних сил він став Інститутом патології Збройних Сил.
- **1862 рік** - хірург Джонатан Леттерман розробив систему польових лікарень.
- **1893 рік** – засновано військову медичну школу, яка згодом стала Військовим інститутом досліджень Уолтера Ріда.
- **1908 рік** – Конгрес офіційно визнав назву військово-медичної служби (Medical Corps).
- **1920 рік** – медична служба вперше впровадила інтернатуру як метод залучення нових службовців.
- **1945 рік** – створено Відділ хірургічних досліджень армії США (на сьогодні – Інститут хірургічних досліджень).
- **1993 рік** – створено 7 районів служб підтримки охорони здоров'я (Seven Health Service Support Areas (HSSAs)) у семи географічних районах Континентальних Сполучених Штатів (CONUS) та поза континентальними Сполученими Штатами (OCONUS).
- **1994 рік** – командування служби охорони здоров'я перейменоване на військово-медичне командування США (the United States Army Medical Command).
- **1995 рік** – перейменовуються райони служб підтримки охорони здоров'я на Регіональні медичні командування.

➤ **Чинне законодавство, що регулює діяльність медичної служби**

- **Закон «Про сухопутні, військово-морські медичні служби»**²⁷, встановлює Корпус медичної служби в армії, умови призначення керівництва служб.

²⁵ Army Medical Department (United States) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://en.wikipedia.org/wiki/Army_Medical_Department_\(United_States\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Army_Medical_Department_(United_States)).

²⁶ MEDICAL CORPS PROFESSIONAL DEVELOPMENT GUIDE [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20060815094112/http://www.cs.amedd.army.mil/medicalcorps/developmentguide.pdf>

➤ Статус медичної служби

Військово-медична служба є спеціальним медичним відділенням/родом військ, що входить до складу Медичного департаменту армії США.

➤ Структура, функції та завдання медичної служби

Начальник відділу медичного корпусу (The Chief of the Medical Corps Branch) за посадою має звання полковника, найстарший службовець медичного корпусу в армії є начальником медичної служби (Surgeon General) із званням генерал-лейтенанта.

Напрямки діяльності лікарів армії США:

- **Операційна медицина** – є галуззю військової медицини, що надає медичну допомогу солдату та його команді.
- **Клінічна медицина** – є галуззю військової медицини, де лікар у формі, в основному, виконує обов'язки цивільного лікаря.
- **Дослідницька медицина** - заповнюється меншістю військових лікарів. Більшість із цих досліджень здійснюються у великих армійських медичних центрах.

Інформацію підготувала Валентина Головань,

аналітик ЄІДЦ

²⁷ The Army-Navy Medical Services Corps Act of 1947 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://collections.nlm.nih.gov/ext/dw/101656149/PDF/101656149.pdf>.